

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.19.52>

А. І. Берlach

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри службового та медичного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
заслужений юрист України*

РЕАЛІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану надзвичайно зростає соціальна роль, що виконується медичними працівниками із забезпечення порятунку життя людини. Ефективність виконання такого стратегічного завдання, як охорона життя та здоров'я людини, перебуває у кореляційних зв'язках із належністю забезпечення реалізації адміністративно-правового статусу медичних працівників. Попри важливість забезпечення ефективності реалізації адміністративно-правового статусу медичних працівників спостерігається практика домінування відомчого нормативного регулювання їх діяльності, що знижує «якість» медичного законодавства та підкреслює його ситуативність та відсутність комплексного науково обґрунтованого підходу до розроблення та впровадження державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні. Таким чином, не втрачає актуальності звернення дослідницької уваги на встановлення проблематики реалізації адміністративно-правового статусу медичних працівників та означення напрямів їх подолання.

Метою наукової статті є визначення окремих особливостей реалізації адміністративно-правового статусу медичних працівників в Україні в умовах сьогодення.

Стан наукової розробки проблеми. Встановлення змісту реалізації адміністративно-правового статусу медичних працівників в межах даної публікації ґрунтується на врахуванні здобутків праць таких вчених, як О.Ф. Адамчук, Р.Ю. Гревцова, С.В. Книш,

Т.О. Коломоєць, Ю.О. Легеза, Б.О. Логвиненко, Г.М. Сарibaєва, І.Я. Сенюта, С.Г. Стеценко, О.Г. Стрельченко та інших.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Основ законодавства про охорону здоров'я обов'язками лікуючого лікаря є своєчасне і кваліфіковане обстеження та лікування пацієнта (ч. 2 ст. 34). Згідно із ст. 78 встановлюється, що медичні працівники мають «сприяти охороні та зміцненню здоров'я людей, запобіганню і лікуванню захворювань, надавати своєчасну та кваліфіковану медичну і лікарську допомогу» (п. «а» ст. 78) [1]. Надання медичної допомоги та медичних послуг має відповідати встановленим чинним законодавством стандартам якості. У разі неналежності надання медичних послуг, а також у разі необґрунтованої відмови у наданні медичної допомоги до медичного працівника може бути застосовано заходи юридичної відповідальності, в тому числі може бути активізований механізм кримінальної відповідальності (ст. 139 КК України) [2]. Зміст адміністративно-правового статусу медичних працівників полягає не лише у впровадженні заходів із надання медичної допомоги, але і у створенні інформаційної та консультаційної допомоги із висвітлення знань про здоровий спосіб життя. Так, відповідно до ч.1 ст.32 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» держава сприяє утвердженню здорового способу життя населення шляхом поширення наукових знань з питань охорони здоров'я, організації медичного, екологічного

і фізичного виховання, здійснення заходів, спрямованих на підвищення гігієнічної культури населення [3]. Отже, реалізуючи обов'язок із пропаганди здорового способу життя медичний працівник фактично виконує стратегічно важливе завдання для суспільного розвитку та благополуччя населення, таким чином виконується функція держави із забезпечення прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності.

Медичні працівники закладів охорони здоров'я мають: пропагувати медичні знання з питань профілактики захворювань, спричинених курінням тютюнових виробів чи іншим* способом їх вживання, і запобігати їх вживанню серед населення, насамперед серед дітей та молоді; надавати практичні поради щодо здорового способу життя та рекомендувати не починати курити чи іншим способом вживати тютюнові вироби або припинити їх вживання [3]. Відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» передбачає обов'язок працівників дитячого закладу оздоровлення пропагувати також дітям здоровий спосіб життя [4].

Надання медичних послуг, як зазначає В. О. Савченко, характеризується: спеціальним суб'єктним складом учасників правовідносин; встановленням ознак публічності договору про надання медичних послуг; дотриманням спеціальної мети здійснення – забезпечення належного рівня охорони здоров'я населення; переважним нематеріальним змістом результативності медичної діяльності, що полягає у розумінні успішності лікування як умовного складника надання медичних послуг [5].

Ще однією специфічною характеристикою реалізації адміністративно-правового статусу медичних працівників є вплив на такі процеси корпоративних моральних та службово-етичних норм соціального регулювання суспільних відносин у сфері охорони здоров'я. Поведінка медичних працівників має розглядатися як гарантія забезпечення права особи на повагу до її приватного життя. Дотримання

етичних стандартів діяльності медичних працівників безпосередньо пов'язується із реалізацією ними обов'язку із підвищення рівня їх професійних знань та майстерності. Відповідно до Етичного кодексу лікаря України лікар зобов'язаний систематично удосконалювати свій професійний рівень, використовуючи у своїй діяльності найбільш ефективні відомі раніше і новітні досягнення медичної науки в порядку, встановленому законодавством [6].

Вимога дотримання етичних стандартів медичними працівниками закріплюється не лише законодавством України, а і світовою практикою. Наприклад, відповідно до законодавства Республіки Польща закріплено, що медичні працівники мають виконувати морально-етичні обов'язки лікарів, а також надавати медичну допомогу на належному професійному рівні [7]. До обов'язків лікарів відповідно до чинного законодавства Республіки Польща встановлюються обов'язки із надання медичної допомоги хворому негайно, включаючи висунення вимоги про належність повідомлення пацієнту інформації про стан його здоров'я та визначення доцільних для його хвороби процедур та протоколів лікування, з дотриманням вимог конфіденційності та лікарської таємниці [7].

Але в умовах воєнного стану реалізація адміністративно-правового статусу медичних працівників підлягає певному обмеженню із міркувань дотримання вимог національної безпеки та оборони. Законом України від 15 березня 2022 року № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [8] встановлюються обмеження реалізації права медичного працівника на щорічну відпустку, а також встановлюється повноваження керівника медичного закладу із відмови щодо її надання, якщо його діяльність пов'язана із функціонуванням об'єктів критичної інфраструктури.

Крім того згідно з Наказом МОЗ України «Про особливості атестації працівників сфери охорони здоров'я та продовження терміну дії

сертифікатів спеціаліста, посвідчень про кваліфікаційну категорію в період дії воєнного стану» у редакції від 04.08.2022 року [9] встановлюється зупинення проведення атестації, що обумовлюється необхідністю забезпечення вимог безперервності та оперативності надання медичної допомоги та медичних послуг в умовах воєнного стану.

Виходячи із міркувань дотримання публічного інтересу, що полягає у забезпеченні потреб національної оборони в Україні запроваджена спеціальна процедура мобілізації медичних працівників. Специфікою здійснення мобілізації в Україні є призов на військову службу не лише чоловіків-військовозобов'язаних, але і жінок, які є медичними працівниками. Відповідно до ч. 11 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р. та Наказу Міністерства оборони України від 11.10.2021 року №313 визначається перелік спеціальностей та професій, що підлягає призову як відносно чоловіків медичних працівників, так і жінок [10; 11].

Надання медичної допомоги в умовах воєнного стану має відповідати вимогам Наказу МОЗ України від 24.02.2022 № 368 «Про затвердження Стандарту екстреної медичної допомоги «Медичне сортування при масовому надходженні постраждалих на ранньому госпітальному етапі» [12], де встановлюється обов'язок лікаря, оцінити їх стан здоров'я (що має тривати не більше 30 секунд); забезпечити контакт з пацієнтами чи його близькими; вживати заходів із дотримання правил медичної етики; надання пацієнту екстреної медичної допомоги [12]. Саме у такий спосіб досягається виконання завдання із забезпечення реалізації вимог негайності та оперативності надання медичної допомоги,

як складової адміністративної дієздатності медичного працівника.

До змісту адміністративної дієздатності відносять обов'язок медичного працівника дотримуватися лікарської таємниці. Порушення режиму лікарської таємниці може бути підставою для застосування заходів юридичної відповідальності до медичних працівників. Обіг інформації про стан здоров'я пацієнта регламентується вимогами ч.2 ст. 21 Закону «Про інформацію» [13], ч. 1 ст. 285 Цивільного кодексу України [14], ч.6 ст. 163 КПК України) [15], ст. 7 Закону України «Про захист персональних даних» [16], а також згідно із положеннями ряду спеціальних законодавчих актів, що встановлюють підстави звільнення від імперативу збереження лікарської таємниці (ч. 4 ст. 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» [17]; ст. 6 Закону України «Про психіатричну допомогу» [18]; ч. 5 ст. 14 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [19]).

Висновок. Таким чином, в умовах воєнного стану реалізація адміністративно-правового статусу медичних працівників обумовлюється потребами національної оборони. При цьому спостерігається збереження негативної тенденції із практики застосування обмежень прав медичних працівників на рівні відомчого нормативно-правового регулювання, що, в цілому, виправдовується особливостями адміністративно-правового режиму воєнного стану, однак при цьому створює негативну практику опосередкованого протиріччя вимогам Конституцію України.

Анотація

Метою наукової статті є визначення окремих особливостей реалізації адміністративно-правового статусу медичних працівників в Україні в умовах сьогодення, що обумовлюється специфікою правового режиму воєнного стану. Автором акцентовано увагу на важливості забезпечення ефективності реалізації адміністративно-правового статусу медичних працівників як критерію забезпечення «якості» медичного законодавства. Визначено, що надання

медичної допомоги та медичних послуг має відповідати встановленим чинним законодавством стандартам якості. Автором встановлено, що зміст адміністративно-правового статусу медичних працівників полягає не лише у впровадженні заходів із надання медичної допомоги, але і у створенні інформаційної та консультаційної допомоги із впровадження знань про здоровий спосіб життя. Зроблено висновок, що, медичний працівник, реалізуючи обов'язок із пропаганди здорового способу життя, фактично виконує стратегічно важливе завдання для суспільного розвитку та благополуччя населення, таким чином виконується функція держави із забезпечення прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності. Автором визначено, що в умовах воєнного стану реалізація адміністративно-правового статусу медичних працівників підлягає певному обмеженню задля дотримання вимог національної безпеки та оборони. Зроблено висновок, що в умовах воєнного стану реалізація адміністративно-правового статусу медичних працівників обумовлюється потребами національної оборони. Наголошено, що наявна негативна тенденція із практики застосування обмежень прав медичних працівників на рівні відомчого нормативно-правового регулювання, обумовлюється особливостями адміністративно-правового режиму воєнного стану, однак при цьому створює негативну практику опосередкованого протиріччя вимогам Конституції України.

Ключові слова: адміністративно-правовий режим, захист, медичний працівник, медичне законодавство, медичні послуги, медична практика, медична допомога, правореалізація, публічний інтерес, право на охорону здоров'я.

Berlach A. I. Implementation of the administrative and legal status of medical workers in Ukraine: challenges of the present

The purpose of the scientific article is to characterize certain features of the implementation of the administrative-legal status of medical workers in Ukraine in today's conditions, which is determined by the specifics of the legal regime of martial law. The author emphasized the importance of ensuring the effectiveness of the implementation of the administrative and legal status of medical workers as a criterion for ensuring the "quality" of medical legislation. The author determined that the provision of medical care and medical services must meet the quality standards established by current legislation. The author established that the content of the administrative-legal status of medical workers consists not only in the implementation of measures for the provision of medical assistance, but also in the creation of informational and consulting assistance for highlighting knowledge about a healthy lifestyle. The author concluded that a medical worker, fulfilling the duty to promote a healthy lifestyle, actually fulfills a strategically important task for social development and the well-being of the population, thus fulfilling the function of the state to ensure human rights and freedoms as the highest social value. The author determined that in the conditions of martial law, the implementation of the administrative and legal status of medical workers is subject to certain restrictions in order to comply with the requirements of national security and defense. It was concluded that in the conditions of martial law, the implementation of the administrative and legal status of medical workers is determined by the needs of national defense. It is emphasized that there is a negative trend in the practice of applying restrictions on the rights of medical workers at the level of departmental regulatory and legal regulation, due to the peculiarities of the administrative-legal regime of martial law, but at the same time it creates a negative practice of indirect contradiction to the requirements of the Constitution of Ukraine.

Key words: administrative and legal regime, protection, medical worker, medical legislation, medical services, medical practice, medical assistance, law enforcement, public interest, right to health care.

Список використаних джерел:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-ІІІ. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення: Закон України від 22 вересня 2005 року № 2899-ІV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2899-15#Text>
4. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 4 вересня 2008 року № 375-VI. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17#Text>
5. Савченко В.О. Характерні правові ознаки медичних послуг. <https://core.ac.uk/download/pdf/46592979.pdf>
6. Етичний кодекс лікаря України, прийнятий і підписаний на Всеукраїнському з'їзді лікарських організацій та Х З'їзді Всеукраїнського лікарського товариства від 27.09.2009 р. [п. 2.3].
7. Jakie są obowiązki lekarza. URL.: <https://pacjent.gov.pl/artukul/jakie-sa-obowiazki-lekarza>
8. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-ІХ. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
9. Про особливості атестації працівників сфери охорони здоров'я та продовження терміну дії сертифікатів спеціаліста, посвідчень про кваліфікаційну категорію в період дії воєнного стану: Наказ МОЗ України від 04.08.2022 року №1415. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0888-22#Text>
10. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. №2232-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#>
11. Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних та Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військовообліковими спеціальностями: Наказ Міністерства оборони України від 11.10.2021 року №313. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1566-21#Text>
12. Про затвердження Стандарту екстреної медичної допомоги «Медичне сортування при масовому надходженні постраждалих на ранньому госпітальному етапі: Наказ Міністерства охорони здоров'я України 24 лютого 2022 року № 368. URL.: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/2022_368_ms_.pdf
13. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
14. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
15. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
16. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
17. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12 грудня 1991 року № 1972-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text>
18. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1489-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>
19. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-вр#Text>